

'Oud Woudenberg' is een uitgave van Stichting Oud Woudenberg voor haar donateurs. Deze Stichting is opgericht op 15 december 1955 en heeft als doelen:

1. *Het verzamelen en tentoonstellen van voorwerpen van oudheidkundige aard betrekking hebbend op of gevonden in de gemeente Woudenberg en omgeving.*
2. *Het verhogen van de kennis van de geschiedenis van de gemeente Woudenberg.*
3. *Het naspeuren van de zeden en gewoonten in de gemeente Woudenberg in verleden en heden.*

Postadres: Postbus 2, 3930 EA Woudenberg
E-mail: info@oudwoudenberg.nl
Website: www.oudwoudenberg.nl

Voorzitter: P.D. de Kruif

Secretaris: O.G.A. Honders
Rembrandtlaan 40
3931 TK Woudenberg
(033) 286 36 49

Penningmeester: H. Schouten
Postbank nr: 2057783
Banknummer: 3724.34.401
Minimale donatie € 10,00 per jaar

Oudheidkamer Schoolstraat 2A, Woudenberg
(033) 286 33 99 (tijdens openingsuren)
Openingsuren: maandag 14.00 - 15.30u en elke
tweede vrijdagavond van de maand 19.00-20.30u
Contactpersoon: C. Pater-de Lange
(033) 286 25 95

Redactie 'Oud Woudenberg': P.D. de Kruif
H.G. Moesbergen
W. de Greef (eindredacteur)
't Schilt 60
3931 VH Woudenberg
(033) 286 41 70

ISSN: 1571-456X

Aantal nummers in 2008: 3 + 1 Klapperman

Oplage: 850

Druk: Woudenbergse Drukkerij, Woudenberg

Inhoud

1. Woord vooraf	2
2. De geheimen van Ridderhofstad Groenewoude	3
3. Aanvulling op de Klapperman van juni 2008	22
4. 750^e Donateur	23
5. Verha(a)l(en) in de Oudheidkamer op 17 oktober 2008	24
6. Historische avond op 19 november 2008	24
7. Schenkingen	24

1. Woord vooraf

Dit nieuwe nummer van Oud Woudenberg is bijna geheel gevuld met het verslag van de interessante lezing *De geheimen van ridderhofstad Groenewoude* door Johan de Kruijff. Deze lezing hield hij op onze historische avond in Eben Haëzer op 23 april jl.

Het artikel begint met een globaal beeld van de kasteelontwikkeling in Nederland en specifiek in de provincie Utrecht en in Woudenberg. Daarna zoomt Johan in op één van die kastelen, namelijk Groenewoude dat aan Ekris stond en dat rond 1850 werd afgebroken. Aan bod komen de bouwgeschiedenis, bewoners en eigenaren. Nog niet verdwenen, maar in volle glorie aanwezig is het zogenaamde bouwhuis. Dit staat op de hoek van Ekris en de Groenewoudsesteeg. Het is gebouwd in 1696 en is mooi gerestaureerd. Het is al een aantal jaren in gebruik als accountantskantoor. Hierna volgt een rondje Ekris en Groenewoudsesteeg. Tenslotte vertelt Johan over de mogelijke herbouw van ridderhofstad Groenewoude en het beoogde toekomstige gebruik daarvan. De plek die hem daarbij voor ogen staat is een stuk weiland, ten zuiden van de Groenewoudsesteeg en ten oosten van Ekris. Een andere plek dus dan waar het oorspronkelijke kasteel gestaan heeft. Dat terrein (nu parkeerplaats ten noorden van het bouwhuis) blijft bewaard voor toekomstig archeologisch onderzoek.

In het volgende artikel geeft Wim Schipper een aanvulling op de laatste Klapperman.

Daarna is er aandacht voor de 750^e donateur van onze Stichting Oud Woudenberg die wij onlangs mochten verwelkomen.

Tenslotte zijn er de aankondiging van de week van de geschiedenis in oktober en de historische avond in november en wordt de mogelijkheid vermeld om historische voorwerpen, documenten en foto's te schenken.

Wij wensen u weer veel leesplezier.

De redactie

2. De geheimen van ridderhofstad Groenewoude

Aan Ekris te Woudeberg staat een oud bouwhuis en een monumentaal toegangshek. Dit bouwhuis en het monumentale toegangshek met laan en gracht zijn zichtbaar.

Maar er zijn ook veel geheimen, ware verhalen, onware verhalen en mystiek. Hierbij til ik een tip op van deze geheimen maar wellicht worden er ook enkele toegevoegd.

2.1.1 Ontwikkeling van kastelen in Nederland en Utrecht

De overblijfselen uit de Middeleeuwen die het meest tot onze verbeelding spreken zijn kastelen, waarvan enkele tientallen het Utrechtse landschap sieren.

In de 8e eeuw bouwde keizer Karel de Grote een groot rijk op en beschouwde dit als zijn familiebezit. Er is geen centraal regeringsapparaat. Keizer Karel trok dan ook van paleis(palts) naar paleis(palts) en daarmee verplaatste ook de leiding. Deze paltsen werden beheerd door kasteleins, die er voor moest zorgen dat er genoeg te eten en te drinken was voor keizer Karel en zijn gevolg als hij kwam. Hij had veel te duchten van de rijksadel, deze konden zich te onafhankelijk opstellen. De nieuwe politiek was de kerk in te schakelen bij het wereldlijk bestuur. Voor onze omgeving betekende dit dat de bisschop van Utrecht veel macht kreeg en een leger kon aanhouden, onder bescherming van de keizer. Door de toenemende macht van de opeenvolgende bisschoppen was de hoge rijksadel rond 1300 grotendeels uit Utrecht verdwenen. De vrijkomende gronden werden onder meer beleend aan ministerialen¹. De leenmannen van de bisschop, die de leenheer was, beleenden op hun beurt veelal een deel van hun grond uit aan boeren. Zo werden de leenmannen op hun beurt leenheren.

De leenheren bouwden op hun grond kastelen of ridderhofsteden. Een ridderhofstad was een versterkt huis met een zware toren die bestand moest zijn tegen aanvalswapens. Bewoners uit de omgeving konden daar bij gevaar schuilen.

Deze kastelen vormden dus deels een bescherming, maar ook deels een bedreiging voor het omliggende land.

Het gebeurde nogal eens dat een leenheer zich vanuit zijn kasteel ontwikkelde tot roofridder. De bisschop sloot daarom met de leenheer van

¹ Ministerialen vervulden destijds met name bestuurs- en beheersfuncties.

het kasteel een overeenkomst waarbij de macht van de leenheer beperkt bleef. Daar tegenover stonden een aantal belangrijke privileges, zoals toegang tot de ridderschap, heffen van pacht (grondgebruik), tol (doorgang voor personen of goederen), transactietaks (heffing op verkoop onroerende zaken), cijns (onroerend goedbelasting), ban (verplichte graanbemaling), windrecht (molenaarsheffing), jachtrechten en vrijstelling van bepaalde belastingen.

De leenheer verkreeg hiermee een gebied dat met de term 'ambachtsheerlijkheid' werd aangeduid. Dit gebied had bestuursrechten, waarbij de berechting van misdadigers aan de lands-of hoge heerlijkheid voorbehouden bleef.²

Ook heeft de bisschop in 1352 bedongen dat versterkte huizen ten noorden van Woudenberg niet meer tot ridderhofstad mochten worden verheven.

Hij wist daarmee te regelen dat goederen vanuit het Eemgebied veilig naar Utrecht konden worden vervoerd.

Nadat buskruit zijn intrede deed was het effect van verdediging van een ridderhofstad verdwenen en werden de kastelen vanaf het jaar 1500 vaak verbouwd tot een gebouw met veel allure. De andere privileges wilden de leenheren echter intact laten en in 1536 is een lijst opgemaakt met erkenning van 55 erkende ridderhofsteden (in de loop van 1600 uitgebreid met nog 8 namen).

Hiervan zijn 3 erkende ridderhofsteden gelegen in Woudenberg, namelijk: Groenewoude, Geerestein en Woudenberg II.

2.1.2 Ontwikkeling kastelen in Woudenberg

Tussen 1300 en 1400 worden in Woudenberg vijf kastelen gebouwd, waarvan de historie hierna kort wordt verhaald.

Kasteel Woudenberg I

Rond 1285 bouwt de kleinzoon van Philips van Rijnningen, Jan, een kasteel in zijn rechtsgebied en noemt dit 'Woudenberg'. Waarschijnlijk op te vatten als: 'burcht in het Woud'. Dit stond op de huidige plek kruising Vondellaan/'t Schilt.

In 1352 is hiervan al een aantal jaren eigenaar Johan van Culemborg. In dat jaar verkoopt hij het kasteel met het rechtsgebied aan Gijsbrecht van

² Vrijwel al deze heerlijke rechten werden afgeschaft in de herziene grondwet van 1848.

Abcoude. De zoon van Johan van Culemborg, Jan is het niet eens met deze verkoop en hij bezet het kasteel. Begin 1653 ontzet bisschop Jan van Arkel het kasteel en laat het voor straf slopen. Het is nooit meer opgebouwd. De sloopstenen worden gebruikt voor renovatie van de kerk. Wim de Greef onderzoekt op dit moment met succes bodemvondsten op 't Schilt. Van dit kasteel is geen afbeelding in de archieven gevonden.

Ridderhofstad Groenewoude

In 1382 wordt Willem van Groenewoude, burgemeester en schepen van Utrecht, beleend met 34 morgen³ land op Ekris en hij laat daar het versterkte huis Groenewoude bouwen. In 1537 wordt Groenewoude (het meest noordelijke kasteel van Utrecht) verheven tot ridderhofstad. De eigenaren hebben veelal een bestuurlijke relatie met de stad Utrecht.

Ridderhofstad Geerestein

In 1394 beleent de bisschop van Utrecht, Jacob van Zulen met twee stukken land. Het ene stuk heet Coelenershoeve en het andere stuk wordt vernoemd naar ene Geerlof de Valkenaar. Op het laatste stuk land verrijst ca. 1400 het huis Geerestein.

In 1536 wordt Geerestein verheven tot ridderhofstad. De eigenaren hebben een grote bestuurlijke relatie met de stad Amsterdam.

De huidige Geeresteinselaan liep destijds tot het kasteel en was dus eigenlijk een oprijlaan vanaf Woudenberg. De naam de Poort in Woudenberg zou aan deze toegang ontleend kunnen zijn.

Het kasteel is in 1834 aangekocht door jhr. Hendrik Daniël Hoofft.

Kasteel Lichtenberg

Er zijn aanwijzingen dat het kasteel Lichtenberg in begin van de 15e eeuw is gebouwd door de tweede zoon van Jan van Renesse van Rhijnauwen, voorman van de Lichtenbergse factie, één van de strijdende politieke partijen in Utrecht. Deze zoon wordt in 1417 vermeld als 'Jan van Renesse die men noemt Lichtenberg'.

Een deel van de huidige rotonde op de kruising van de Maarsbergseweg/Randweg is over de fundamenten aangelegd.

In 1717 wordt Lichtenberg door de koopman Andries Abbema gerestaureerd en worden mooie tuinen aangelegd.

³ Eén morgen is ruim 0,8 ha, dus 34 morgen is circa 27,5 ha.

Ridderhofstad Woudenberg II

Rond 1410 laat Willem van Colverschoten een huis bouwen op grond dat hij in leen had gekregen van de heer van Abcoude. In de stichtingsoorkonde staat: *Willem van Colverschoten die huysinge ende hofstede tot Woudenberch, dat hi daer ghetimmert heeft bi de kerck.*

Dit kasteel stond tussen de Middenstraat, de Burgwal en de grote kerk en was bekend als Woudenberg II.

Ondanks de staat waarin het gebouw verkeerde, heeft de eigenaar van het kasteel in 1674 voor elkaar gekregen dat het tot ridderhofstad werd verheven.

In 1711 wordt het kasteel beschreven als: *Een deffigh slot wiens ruïnen noch enigszins, omtrent de kerk, overende staan.*

Het kasteel is in de loop van de 18e eeuw afgebroken.

2.2 Ridderhofstad Groenewoude in het verleden

Paulus Quint reist in 1799 door de provincie Utrecht en heeft zijn reis opgetekend in een boek. Hij schrijft over de ridderhofstad Groenewoude als volgt: *Het vertoont zig als een ouderwetsch Gebouw, met drie scherpe Gevels, leggende in een ruimen Vyver, omringd van aangenaame Laanen en Bosschaadjes, boven de regter Vleugel staat een Spits met een dikke Appel voorzien.*

Deze beschrijving klopt met de situatie in 1799, nadat er in 1696 een aanzienlijke verbouwing is geweest.

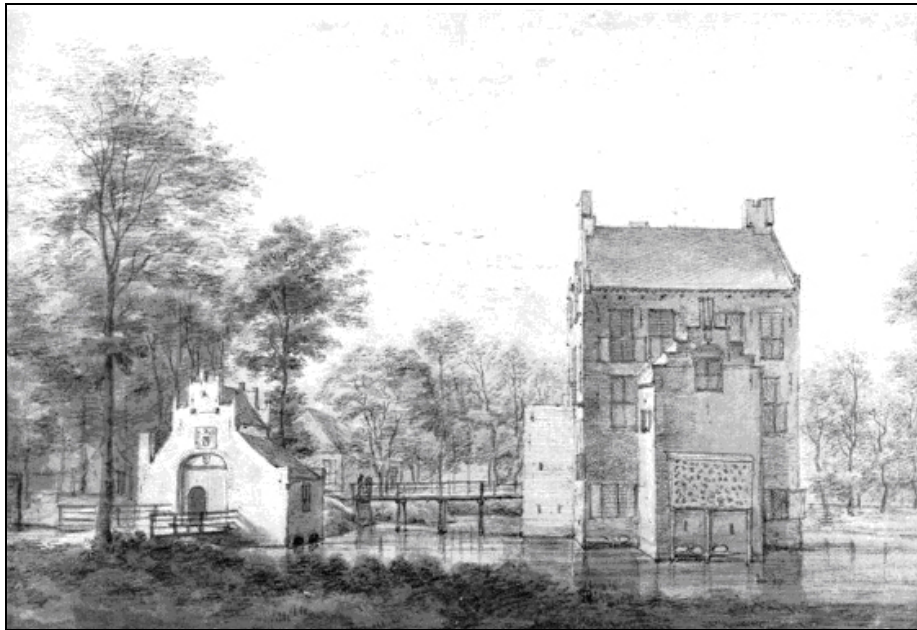
Laten we daarom 400 jaar terug gaan in de tijd om de eerste bouwcontouren en de daaropvolgende ontwikkelingen te ontdekken.

2.2.1 Bouwgeschiedenis van ridderhofstad Groenewoude

De laan achter het inrijhek aan Ekris vormt de zuidelijke begrenzing van de 34 morgen, waarmee Willem van Groenewoude in 1382 werd beleend. Ze vormen twee langgerekte evenwijdige kavels of hoeven in de uit het midden van de 13e eeuw daterende ontginning Woudenberg.

De kavels werden, zoals we kunnen lezen in een leenakte van 1442, in het oosten begrensd door de Zeggedijk en in het westen door de Verloren Wetering. Deze waterloop ligt ten westen van Ekris verscholen in het landschap.

Er zijn diverse afbeeldingen van Groenewoude bekend, waaronder enkele fraaie uit 1647 en uit circa 1650.

De ridderhofstad Groenewoude met de al deels afgebroken donjon in 1647.

Het oorspronkelijke versterkte huis werd door Roelant Roghman in 1647 getekend (zie hierboven). Groenewoude bestond toen uit een omgracht huis op een L-vormige plattegrond, oorspronkelijk bereikbaar via een ophaalbrug. Het bezat een begane grond, een kelder en een verdieping onder twee haaks op elkaar staande zadeldaken.

De bakstenen trapgevels en de onderling afwijkende vloerniveaus wekken de indruk dat de front- of zuidvleugel waarschijnlijk ouder was dan de oostvleugel. In de op het noordwesten gelegen oksel van het gebouw stond een kleine vierkante traptoren met zadeldak. Aan deze kant lag een kleine binnenplaats, die vanuit het onderhuis was te bereiken.

Op de ten zuiden van het huis gelegen voorburcht stonden in 1647, voor zover waarneembaar, twee eenvoudige bijgebouwen. Het vrij grote voorterrein was toegankelijk via een aan de oostzijde gelegen, nogal gedrongen poortgebouw, waarvan de eindgevels waren voorzien van laatgotische topgevels. Boven de getoogde poort was een steen met het

wapen van de familie Taets van Amerongen aangebracht. Via de brug kwam men op een singel die om het huis en de voorburcht voerde.

Aan het eind van de 17e eeuw werd het huis door de weduwe De Gruyter verbouwd (zie gravure hieronder). De uitgebouwde verlaagde torenvormige toegangspoort, nog waarneembaar op de tekening van Roghman uit 1647, werd verwijderd en vervangen door een monumentale natuurstenen ingang met pilasters, bovenlicht en fronton. De vierkante uitbouw tegen de oostgevel werd verhoogd tot een toren van vier bouwlagen onder een tentdak met peerspits. Mogelijk hield de uitbreiding verband met het voorgenomen huwelijk van haar zoon Bartholomeus de Gruyter met Anna van Blankendael in 1697.

De RIDDER-HOFSTAD GROENEWOUDE, anders WOUDEBERG genoemd.

De verbouwde ridderhofstad Groenewoude vanaf 1696 (gravure uit ca. 1750).

Ook de voorburcht is in opdracht van Maria de Gruyter aan het eind van de 17e eeuw gewijzigd. Alle gebouwen op de voorburcht werden afgebroken. In 1696 verrees aan de westzijde, met de rug naar de Ekris gekeerd, het nog bestaande langgerekte bouwhuis. De toegang tot het voorplein werd verlegd naar de zuidzijde, zodat vanaf de ingang een centrale as naar de oost-westgerichte laan voerde. Deze laan werd aan de zijde van de Ekris voorzien van het nog aanwezige monumentale smeedijzeren spijlenhek. Dit hek staat tussen twee gepleisterde bakstenen kolommen, bekroond met een geprofileerd stuk hardsteen.

Omstreeks het midden van de 19e eeuw blijken het huis en het bouwhuis witgepleisterd te zijn, waaruit we mogen opmaken dat het in de tijd dat de familie Bols eigenaar was (1782-1836) nog is veranderd. Het huis zou in 1859 of misschien zelfs later door jhr. H.D. Hooft zijn afgebroken. Na de afbraak van het huis zijn delen van de omgrachting nog tot 1965 bewaard gebleven, waarna ze zijn gevuld met Woudenbergse huisvuil.

2.2.1.1 Anekdote over de afbraak van de kasteelruïne

De heer van Geerestein, Woudenberg en Groenewoude, jhr. H.D. Hooft liet kasteel Groenewoude omstreeks 1859 afbreken. Hierover is in 1968 door een achterkleinzoon, jhr. H.G.A. Hooft, de volgende anekdote verteld: *Oh, en daar schiet me nog een mooie anekdote binnen over mijn betovergrootvader. Tegenover de toren van Geerestein, aan de andere kant van de weg heeft vroeger ook nog een kasteel gestaan. Er waren verhalen in omloop dat onder het kasteel een schat in de grond zou zitten. Hendrik Daniël Hooft heeft het kasteel toen laten slopen, maar al wat uit de grond kwam, geen schat. Om zich groot te houden heeft hij toen maar gezegd dat het kasteel tegen de grond moest, omdat het zo bouwvallig was.*

2.2.1.2 Vreemde kaart uit 1656

In de collectie van Stichting Oud Woudenberg is een kaart aanwezig van Dirck Groenou uit het jaar 1656 met een in die tijd nog onbekende spits van kasteel Groenewoude.

In september 1656 heeft de landmeter de gronden aan Ekris opgemeten op verzoek van de regenten van Armen de Poth in Amersfoort. Hij meet in morgens en roeden. Vervolgens tekent hij de omgeving en laat riddershofstad Groenewoude zien met de welbekende toren met ui. Echter deze verbouwing vindt 40 jaar later pas plaats. Hoe kan dat?

2.2.2 Bewoners en eigenaren van ridderhofstad Groenewoude⁴

Jan van Groenewoude, rond 1360 burgemeester en schepen van Utrecht, had drie zonen: Willem, Ernst en Jacob. De beide laatste zonen waren evenals hun vader ook burgemeester en schepen van Utrecht. De oudste zoon, Willem van Groenewoude, was in 1383 door de bisschop aangesteld tot kastelein van het bisschoppelijke kasteel Stoutenburg bij Leusden.

Aan dat kasteleinschap was in die tijd ook de lucratieve functie van maarschalk van Eemland verbonden.

Tien jaar later blijkt Willem in die functie te zijn opgevolgd door Jacob van Nijvelt. In 1382 werd Willem van Groenewoude door Willem van Gaesbeek, de nieuwe heer van Abcoude en Duurstede, beleend met 34 morgen land in Woudenberg *met al sulke steenweer als hi daarop timmert*. Uit het bovenstaande citaat kan men opmaken dat genoemde Willem in die tijd bezig of voornemens was een stenen huis te bouwen, waarin hij zich na het beëindigen van het kasteleinschap kon vestigen. Dit huis werd naar de stichter 'Groenewoude' genoemd.

Na het overlijden van Willem is zijn zoon Jan in 1416 met het huis beleend, terwijl zijn moeder Mechtelt, dochter van Taets Eerstzoon het vruchtgebruik genoot. In 1442 werd het goed verkleind door afsplitsing van de helft van de Daentgenshoeve, waardoor Groenewoude nog anderhalve hoeve (= 25,5 morgen) besloeg.

Jans zoon Johan voegde de familienaam van zijn moeder Elisabeth van der Aa aan zijn naam toe en noemde zich voortaan Van Groenewoude van der Aa. Op 8 april 1453 werd hij door Jacob van Gaesbeek beleend met anderhalve hoeve land *gelegen in onsen gerichte van Woudenberg op Eyckrijs mit alsulken getymmert als dair op staet geheiten Gruenewoude, hem aanbestorven van zijn vader Jan van Gruenwoude*. Johan overleed vier jaar later kinderloos.

Zowel zijn broer Lubbert van Groenewoude en diens zoon Gerrit als neef Ernst Taets van Amerongen, maakten aanspraak op Groenewoude. Lubbert en Gerrit deden ten gunste van Ernst afstand van Groenewoude, waardoor de twee hoeven weer werden verenigd. Na het overlijden van Ernst werd in 1474 zijn zoon Johan Taets van Amerongen met Groenewoude beleend, die tien jaar later overleed; zijn enige dochter Johanna erfde Groenewoude.

⁴ Grotendeels ontleend aan: *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, 1995, pp.209-211.

In 1537 wordt het kasteel Groenewoude als ridderhofstad erkend. Johanna liet Groenewoude bij testament na aan Johan Taets van Amerongen, die het in 1566 naliet aan zijn oudste zoon Willem. Deze was kapitein in het Spaanse leger en sneuvelde in 1573 voor Haarlem.

Ook zijn jongste broer Maarten was in dienst van Philips II, terwijl zijn andere broer Sander als vaandrig met koning Sebastiaan van Portugal op veldtocht ging naar Afrika. Na het sneuvelen van Willem Taets van Amerongen werd zijn minderjarige zoon Ernst eigenaar. Aangezien hij in 1617 kinderloos overleed, erfde zijn broer Jacob Groenewoude. Diens zoon Willem, die katholiek bleef, verkocht in 1643 zijn goederen en vertrok naar de Zuidelijke Nederlanden.

De koopster was Maria Hondeling, weduwe van Dirck van Eck van Panthaleon; zij kocht het voor haar zoon Gerard. Gerards zoon Bertram, die in 1655 Groenewoude erfde, zou zich in Nijmegen vestigen en verkocht de ridderhofstad in 1670 aan Hendrik Jacob Tuyll van Serooskerke tot Zuylen. Het volgende jaar droeg Jacob Groenewoude over aan Mechteld van Reede, weduwe van Gijsbert van Hardenbroek, die het aankocht om het voor haar zoon Gijsbert Johan mogelijk te maken zijn plaats in de ridderschap van Utrecht te behouden. Gijsbert Johan was echter genoodzaakt Groenewoude in 1682 van de hand te doen. Hij vestigde zich op Hinderstein in Langbroek, dat hij in datzelfde jaar van zijn moeder had gekregen. Hiermee was hij toch verzekerd van een plaats in de Utrechtse ridderschap.

De volgende eigenaar van Groenewoude was Bartholomeus de Gruyter, burgemeester van Utrecht, die al in november 1682 overleed.

Zijn weduwe Maria Specx, die met haar kinderen op Groenewoude woonde, heeft het huis verbouwd en heeft in 1696 het nog bestaande bouwhuis gebouwd.

Mogelijk omdat de uitgaven hiervoor zo groot waren geweest, deden bij haar overlijden de erven afstand van de erfenis en kochten vervolgens het huis weer terug van de curatoren. In 1782 overleed de kleinzoon van Bartholomeus, eveneens Bartholomeus genaamd, en zijn kleindochter Gerarda Alexandrina Bols erfde de helft van het huis. De andere helft kocht zij van haar broer Louis.

Gerarda verkocht Groenewoude in 1836 aan jhr. Hendrik Daniël Hooft, die enkele jaren eerder Geerestein had verworven om de volgende reden: in 1814 herstelde Willem I de eerder afgeschafte jachtrechten. Ridderhofstad Geerestein verkreeg geen jachtrechten en in die tijd werd

dat als een exclusief recht gezien. Ridderhofstad Groenewoude was weliswaar in 1836 een ruïne, maar bezat wel jachtrechten en vervolgens kocht jhr. H.D. Hooft Groenewoude om daarmee de jachtrechten op zijn gehele bezit te krijgen.

2.2.3 Woudenberg in rep en roer

De broer van de hiervoor genoemde Gerarda Alexandrina Bols was Louis Lucas Bols, 1e luitenant en in 1818 getrouwd met Gerritdina Johanna Terpstra. Dit bleek een ongelukkig huwelijk en Louis kreeg een verhouding met een andere vrouw en liet Gerritdina met twee zoontjes aan hun lot over. Zij trokken bij haar schoonmoeder weduwe Bols-de Gruyter in op Groenewoude.

Op een zaterdag in september 1832 komt Lucas Bols ineens opdagen, slaat om zich heen en vernielt het een en ander. Gerritdina vlucht het veld in ziet kans een brief te schrijven aan burgemeester Lagerweij met verzoek om hulp. Heel Woudenberg is in rep en roer. Verschillende brieven aan de burgemeester volgen van zowel Louis, zijn zus, Gerritdina als de weduwe. Het is niet bekend hoe Lucas Bols Groenewoude heeft verlaten. Lucas verkoopt zijn aandeel in ridderhofstad Groenewoude in 1836 aan zijn zuster.

2.2.4 Opeenvolgende bewoners en eigenaren:

1382 - 1416	Willem van Groenewoude
1416 - 1453	zoon Jan van Groenewoude
1453 - 1457	zoon Johan van Groenewoude van der Aa
1457 - 1474	neef Ernst Taets van Amerongen
1474 - 1484	zoon Johan Taets van Amerongen
1484	dochter Johanna Taets van Amerongen
1566	zoon Johan Taets van Amerongen
1566 - 1573	zoon Willem Taets van Amerongen
1573 - 1617	zoon Ernst Taets van Amerongen
1617	broer Jacob Taets van Amerongen
1643	zoon Willem Taets van Amerongen
1643	Maria Hondeling, weduwe van Dirck van Eck van Panthaleon
1643 - 1655	zoon Gerard van Eck van Panthaleon
1655 - 1670	zoon Bertram van Eck van Panthaleon
1670 - 1671	Hendrik Jacob Tuyll van Serooskerke tot Zuylen
1671	Mechteld van Reede, weduwe van Gijsbert van Hardenbroek

1671 - 1682	Gijsbert Johan van Hardenbroek
1682	Bartholomeus de Gruyter, burgemeester van Utrecht
1682	weduwe Maria de Gruyter-Specx
1782	kleinzoon Louis Lucas Bols
1782 - 1836	kleindochter Gerarda Alexandrina Bols
1836 - 1859	Hendrik Daniël Hooft

2.2.4.1 Eigenaren van de kasteelrestanten en het bouwhuis

1859 - 1934	familie Hooft
1934 - 1976	familie Van Ravenhorst
1976 - 1999	familie A. Hendrikse
2000 - heden	familie J. de Kruijff

2.2.5 Wijnglas uit de periode 1754-1758

Stichting Oud Woudenberg bezit een prachtig glas, waaruit het vroegste voorbeeld blijkt van het gebruik van de 3 haantjes als wapen van de ambachtsheerlijkheid Woudenberg.

Het glas heeft de gegraveerde tekst *Vivat, lang leve de heer en vrouw van Woudenberg.*

2.2.6 Vervolgonderzoek

Er is in verschillende archieven ongetwijfeld nog veel terug te vinden over de bouw, inrichting en de bewoners van ridderhofstad Groenewoude. Door digitalisering van archieven worden deze steeds toegankelijker. Met plezier zal ik de aankomende jaren wijden aan verdiepend onderzoek en de uitkomsten met u delen.

2.3 Het overgebleven bouwhuis uit 1696

Tegenwoordig zijn het witgepleisterd bouwhuis uit 1696 en het 17e eeuwse inrijhek de enige zichtbare restanten van de ridderhofstad.

Graag maak ik met u een rondgang om en in het bouwhuis.

Het bouwhuis is ca 30 meter lang en 12 meter breed, van oorsprong in 1696 gebouwd in baksteen met een zadeldak. In de loop van 1800 is het bouwhuis witgepleisterd.

In 1992 heeft aannemer Hendrikse het bouwhuis grondig verbouwd. Aannemersbedrijf Wolfswinkel-de Muynck heeft in 2002 in samenwerking met Boersma Schilders de buitenkant verder verfraaid en vooral de inrichting in een mooie staat gebracht.

2.3.1 Wapenstein in de oostgevel

In de oostgevel van het huidige bouwhuis is een zeer complexe wapenstein aangebracht. Het is afkomstig uit het ten oosten daarvan gelegen poorthuis, dat eind 17^e eeuw werd afgebroken.

Vermoedelijk is het aangebracht ter nagedachtenis het overlijden in 1643 van Maria Justina Quadt van Wickerath, de vrouw van de toenmalige eigenaar Gerrit van Eck van Pantaleon.

De heer E.J. Wolleswinkel heeft mij in 2001 een mooie beschrijving overhandigd. Op grond van deze beschrijving kon schilder Boersma bij de laatste renovatie van het bouwhuis het wapen met de juiste kleuren inschilderen.

2.3.2 Wapenstein in de westgevel

Het bouwhuis heeft een onbekend ingemetseld wapen met jaartal 1615 in de westgevel (Ekriszijde). Wie weet de betekenis hiervan?

2.3.3 Wapenstein boven de ingang in de oostgevel

Boven de ingang aan de oostzijde van het bouwhuis is het wapen van de ridderhofstad aangebracht: drie zwarte hanen met rode kammen op een gouden achtergrond. Tijdens de laatste renovatie van het bouwhuis is dit wapen ingeschilderd en met bladgoud afgewerkt. Boven dit wapen is het jaartal 1696 aangebracht, het jaar waarin het bouwhuis gebouwd werd. Dit wapen werd op 15 juli 1818 het wapen van de gemeente Woudenberg.

Het gemeentebestuur vroeg aan de Hoge Raad van Adel om dit wapen te mogen voeren, *zijnde drie Haantjes op een goud veld, welk wapen sedert onheugelijke tijden door deze Gemeente is gevoerd geworden*. Op 22 juli 1953 wordt aan dit wapen een toevoeging gedaan, *het schild gedekt door een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen*.

Het bouwhuis is niet rechthoekig gebouwd maar gérend.

De muur aan de grachtkant is bijna 1 meter langer dan de 30 meter tellende muur aan de oostkant.

Op de eerste verdieping is een mooie werkruimte ontstaan waarbij de oude spanten zichtbaar zijn. Deze spanten zijn genummerd met oplopende Romeinse cijfers, vermoedelijk werden de spanten op de grond samengesteld en later overeind getrokken. Aan de noordkant hebben de spanten opnieuw een oplopende nummering.

Tussen deze laatste spanten zit een origineel oud plafond, in de kleur ossenbloedrood geschilderd. Dit is het voormalig woongedeelte van het bouwhuis.

Het gebouw is nu als accountantskantoor in gebruik met 25 werkplekken en vergaderruimtes.

2.4 Rondje Ekris en Groenewoudsesteeg

2.4.1 Ekris

Het midden van de gemeente Woudenberg, waaronder de dorpskern, ligt in het oorspronkelijke moerasdeel van de Gelderse Vallei.

In de Gelderse Vallei liggen verschillende zandruggen die hooguit één meter boven de omgeving uitsteken. Deze zandruggen werden gebruikt voor de eerste bebouwing maar ook als doorgangsweg, zo ook Ekris.

Ekris vormde een verbinding naar de Veluwe via Barneveld. Er doen verschillende verhalen de ronde over de naam Ekris.

De meest aannemelijke wil ik u niet onthouden: de naam Ekris betekent "eiken rijshout".

2.4.2 De Schans

Deze aan de kop van Ekris gelegen grote veldschans is een verdedigingswerk aangelegd rond 1585, omdat bij Woudenberg een aantal belangrijke wegen bij elkaar kwamen. Het doel was om controle te houden op de toegangsweg vanuit de Vallei richting het westen.

Het verdedigingswerk zou alleen in 1629 dienst gaan doen om een Spaanse aanval op de Gelderse Vallei te voorkomen. De soldaten namen echter de benen zodat de vijand kon doordringen.

Nu staat er een mooi appartementencomplex.

2.4.3 Ekris

De weg Ekris begint bij de Schans als klinkerweg. Zodra de bebouwde kom wordt verlaten is deze geasfalteerd. Voorheen was het klinkerweg tot aan Bruinenburg en daarna een slechte weg vol gaten.

Aan Ekris staan voornamelijk boerderijen, waarvan er nu nog maar enkele als zodanig actief zijn. Verschillende boerderijen zijn verbouwd of vervangen door een mooie woning. Daarnaast hebben enkele bedrijven zich er gevestigd.

De Groenewoudsesteeg is een zijweg van Ekris en bevindt zich 400 meter buiten de bebouwde kom oostwaarts. Het is een grotendeels onverharde weg, eigendom van de familie Van Ravenhorst, eigenlijk alleen toegankelijk wandelend of fietsend. Deze steeg doorsneed in het verleden het kasteelterrein van 34 morgen (= circa 27,5 ha) land.

Aan weerszijden was dus het kasteelterrein gelegen van ridderhofstad Groenewoude.

Evenwijdig aan de Groenewoudsesteeg ligt 200 meter zuidelijker het monumentale toegangshek met de oorspronkelijke toegang naar Groenewoude. De bebouwing van de Groenewoudsesteeg geeft hetzelfde beeld als de bebouwing van Ekris.

Aan het eind van de Groenewoudsesteeg is links de nieuwe boerderij van de familie Van Ravenhorst gelegen en rechts een klein bosgebied met een oude toegang aan de achterkant van het kasteelterrein.

2.5 Mogelijke herbouw van ridderhofstad Groenewoude met toekomstig gebruik

2.5.1 Aanleiding

Op het moment dat ik in het jaar 2000 de eigendom van de kasteelrestanten en een deel van de kasteelgronden verkreeg, ben ik mij gaan verdiepen in haar verleden. De ridderhofstad Groenewoude was een kasteelcomplex met bijzondere rechten, die de omgeving beïnvloedde. In 2006 boden de enige ereburger van Woudenberg, Carl Verheijen en de afscheid nemende Woudenbergse waarnemend burgemeester Roel Boer zich aan om samen met mij een plan tot herbouw te maken. Bouwkundige Gerrit Wolfswinkel, digitale tekenaar Nico van Oosterom, barones Taets van Amerongen van kasteel Renswoude, Peter Elzen-doorn van stadskasteel Oudaen in de stad Utrecht en Geert Ensing van kasteel Heemstede zijn onmisbare adviseurs van het eerste uur geweest.

2.5.2 Doel en uitgangspunten

Het doel van deze initiatiefnemers is de historie van een belangrijke bron van Woudenberg zichtbaar te maken met hedendaagse mogelijkheden en deze te delen met omwonenden, bewoners en bezoekers.

De initiatiefnemers hebben de handen ineengeslagen en zij hebben voor de herbouw een aantal uitgangspunten geformuleerd:

- de geschiedenis van de ridderhofstad zal een belangrijke plaats innemen bij de invulling van de herbouw;
- de herbouw is een optische reconstructie van het verleden van ridderhofsteden;
- deze optische reconstructie is een reis door de eeuwen heen;
- de ridderhofstad is zoveel mogelijk open en toegankelijk;
- met name gericht op bewoners van de Gelderse Vallei, toeristen, recreanten en belangstellenden, in het bijzonder voor de bewoners van Woudenberg;
- als plaats van ontmoeting en ontspanning, in een gezonde cultuurhistorische omgeving;
- de middeleeuwse fundamenten zullen beschikbaar blijven voor historisch onderzoek;
- met het geheel van verleden en heden ontstaat een hedendaagse ridderhofstad;
- de beoogde sfeer zoals hierna beschreven.

2.5.3 De sfeer van de ridderhofstad

De sfeer waarin hedendaagse historische cultuurbeleving mogelijk wordt: recreëren, museale en educatieve activiteiten, horecamogelijkheden en het verzorgd en gezond wonen zullen onder leiding van de initiatiefnemers de belangrijkste pijlers zijn van de ridderhofstad.

Dit concept is uniek en een waardevolle toevoeging voor de Gelderse Vallei.

Beeld en sfeerbepalend zijn het schitterende kasteel en haar bijgebouwen, de mooie tuinen en de weidse vergezichten. De buitenlucht en terras mogelijkheden zijn een enorm pluspunt. De aankleding en de indeling van de poorthuizen en het personeel zullen een bijdrage leveren aan het goede gevoel dat men krijgt bij bewonen of bezoeken van de ridderhofstad.

Wij zien gepaste bedrijvigheid waarvan meerdere bevolkingsgroepen kunnen genieten. Wij zien de bewoners gezond ouder worden en met hun kinderen en kleinkinderen genieten van wat de ridderhofstad te bieden heeft.

2.5.4 Open en toegankelijk

De herbouwde ridderhofstad Groenewoude zal een prachtige locatie worden om te leven, te beleven en recreëren aan de noordoostelijke kant van Woudenberg.

Er komt een verdiepend onderzoek naar haalbare recreatieve behoeften van de bewoners van de Gelderse Vallei en van die van Woudenberg in het bijzonder.

2.5.5 Archeologisch onderzoek en cultuurhistorische herbouw

Een belangrijke plaats in het plan wordt ingenomen door de oorspronkelijke kasteelresten. Het doel is om deze resten beschikbaar te stellen aan de wetenschap voor archeologisch onderzoek maar ook voor het publiek als permanente tentoonstelling.

2.5.6.1 Herbouw van het kasteel

Het kasteel zal een afmeting krijgen van 30 bij 35 meter en het zal gebouwd worden met onderhoudsvrije materialen.

Er is plaats voor 21 hoogwaardige gezond wonen appartementen.

Kasteelindeling

-souterrain: wonen en facilitaire voorzieningen woonzorg

-begane grond: centrale hal met trappenhuis

trouwzaal en museum

verzorgd en gezond wonen

-eerste verdieping: verzorgd en gezond wonen

-tweede verdieping: verzorgd en gezond wonen

-kelder: parkeren en berging

De kelder zal verder een directe toegang hebben tot de appartementen door middel van liftinstallaties.

2.5.6.2 Herbouw van de koetshuizen

Twee koetshuizen, 12 bij 30 meter, bouwen met gebruik van nieuwe bouwmaterialen en technieken en met behoud van de uitstraling. Beide gebouwen als bestemming wonen/bedrijvigheid en horeca.

Koetshuis 1

- begane grond: bedrijfs / kantoorruimte
- verdiepingsvloer: bedrijfs / woonruimte
- kelder

Koetshuis 2

- begane grond: horeca
- verdiepingsvloer: digitale genealogie / educatieve ruimte
- kelder

2.5.6.3 Herbouw van de poortgebouwen

Twee poortgebouwen, 15 bij 40 meter, optrekken in de stijl van de koetshuizen met terrassen en souterrains, liggend in het water.

Poortgebouw 1

- begane grond: restaurant / hotel / vergaderen
- kelder: ondergronds verbonden met kelder kasteel

Poortgebouw 2

- begane grond: hotelkamers / congressen / feestzaal
- kelder: ondergronds verbonden met kelder kasteel

*Het totaalbeeld na herbouw van ridderhofstad Groenewoude.
In het midden het kasteel met links en rechts daarvan (op de voorgrond)
twee koetshuizen. Achter het kasteel twee poortgebouwen, waarvan er op
deze tekening één zichtbaar is.
Rechts op de voorgrond is het bestaande inrijhek langs Ekris te zien.*

2.5.6.4 Samenvattend

De oude contouren van het kasteel zullen beeldbepalend zijn bij de herbouw van de ridderhofstad.

In de herbouw van het geheel zal ook veel aandacht zijn voor vele invloeden door de tijd heen. In die zin is de herbouw van de ridderhofstad Groenewoude een voortdurende reis door de tijd!

Het doel van de initiatiefnemers is om de hiervoor beschreven uitgangspunten te bewaken en naar de toekomst te brengen, zodat we over, laten we zeggen, 100 jaar nog steeds trots kunnen zijn op dit stukje Woudenberg.

Johan de Kruijff

3. Aanvulling op de Klapperman van juni 2008

Aanvulling op de Klapperman van juni 2008 met als titel “*Geografie van Woudenberg in historisch perspectief*” door drs. A.F.M. Reichgelt.

In het hoofdstukje “Het oorspronkelijk landschap” op pagina 7 wordt gesproken over *de derde en vierde ijstijd*. Dit is een sterk verouderde benaming en omdat er tevens geen tijdsaanduiding bij wordt vermeld, vraagt deze pagina om enige opheldering.

Om met het laatste te beginnen; de *derde ijstijd* vond plaats tussen de 200.000 – 130.000 jaar geleden en de *vierde ijstijd* tussen de 110.000 – 11.500 jaar geleden. De benaming *derde en vierde ijstijd* stamt nog uit de tijd dat men dacht dat er in totaal slechts vier ijstijden zijn geweest. Wetenschappelijk onderzoek heeft echter uitgewezen dat er alleen al in de laatste 2,5 miljoen jaar (Pleistoceen) er meer dan 20 ijstijden zijn geweest. Hierna werden deze ijstijden *Riss-ijstijd* en *Würm-ijstijd* genoemd naar twee rivieren in Zwitserland.

Nadat men echter tot de conclusie was gekomen dat het Scandinavische landijs en de Alpiene ijsbedekking elkaar nooit bereikt hebben, heeft men deze benaming weer verlaten. In de meeste delen van Noordwest Europa worden deze laatste twee ijstijden nu het *Saalien* en het *Weichselien* genoemd. Het *Saalien* naar de Saale dat een zijrivier is van de Elbe en het *Weichselien* naar de Poolse rivier de Wisla, die vroeger de Weichsel heette.

Wim Schipper

Literatuur:

Berendsen H.J.A., *De vorming van het landschap*. (Inleiding in de Geologie en de Geomorfologie).

Borman / Willemsen / Stapert, *De ijstijden in de Nederlanden*.

Brombacher A./ Hoogendoorn W., *Aardkundige Waarden in de Provincie Utrecht*.

Imbrie John & Katherine, *De IJstijd*.

Hoogendoorn W., *De natuur uitgelicht*. (milieu-inventaris in de overgangszone van de Utrechtse Heuvelrug naar de Gelderse Vallei).

Leinders J.J.M., *Geologie rondom ijstijden*. (Open universiteit Heerlen).

Pannekoek A.J., *Algemene Geologie*.

Smit Sibinga G.L., *De ijstijden in de aardgeschiedenis*.

Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei, *Verkenning natuur en landschap in de Gelderse Vallei*.

Zonneveld J.I.S., *Tussen de bergen en de zee* (Wordingsgeschiedenis der lage landen).

4. 750° Donateur

De heer en mevrouw Goddijn, 750° donateur van St. Oud Woudeberg.

Donderdag 31 juli jl. hing de vlag uit bij de Oudheidkamer. We mochten namelijk die dag de 750e donateur verwelkomen. Hier is het bestuur erg blij mee, want bij meer donateurs kunnen we meer activiteiten ontplooiën. Het is onze vaste bron van inkomsten en die hebben we nodig want ons prachtige gebouw verdient een goed onderhoud en de kosten zijn niet minder geworden. Vandaar dat we erg blij waren met deze mijlpaal. De gelukkigen waren de heer en mevrouw Goddijn. We hebben hen bloemen aangeboden en het jubileumboek, dat inmiddels nog maar beperkt leverbaar is.

Hoe het gegaan is? De heer en mevrouw Goddijn maakte op een mooie zomeravond een wandelingetje door het dorp en zeiden: hé daar is de Oudheidkamer, laten we eens kijken. En zoals het met velen gaat, ben je eenmaal binnen dan raak je onder de indruk van wat er allemaal te zien is. Zo ook de heer en mevrouw Goddijn, ze werden spontaan donateur, waarvoor hartelijk dank.

Piet de Kruijff

5. Verha(a)l(en) in de Oudheidkamer op 17 oktober 2008

Van 11 t/m 19 oktober wordt landelijk de *Week van de Geschiedenis* gehouden. Het thema van deze week is: *Ongelofelijke verhalen*.

In dit kader is er in samenwerking met de Openbare Bibliotheek Woudenberg op **vrijdag 17 oktober** a.s. een extra opening van de Oudheidkamer. Er zal dan een verhaal verteld worden dat betrekking heeft op het verleden van Woudenberg.

Plaats: **Oudheidkamer** St. Oud Woudenberg, Schoolstraat 2a.

Aanvang: **19.30 uur**, zaal open met koffie vanaf 19.00 uur.

U bent van harte welkom, maar vol = vol (maximaal 40 personen).

6. Historische avond op 19 november 2008

Hierbij nodigen wij u uit voor onze historische avond die we in het najaar hopen we te houden en wel op **woensdag 19 november** a.s.

Het onderwerp is:

Het ontstaan van het landschap in en om Woudenberg.

Kees van Lambalgen, landschapscoördinator bij de gemeente Woudenberg zal een presentatie houden. Het belooft weer een interessante avond te worden.

Plaats: **Eben-Haëzer**, Schoutstraat, naast de grote kerk.

Aanvang: **20.00 uur**, zaal open met koffie vanaf 19.30 uur.

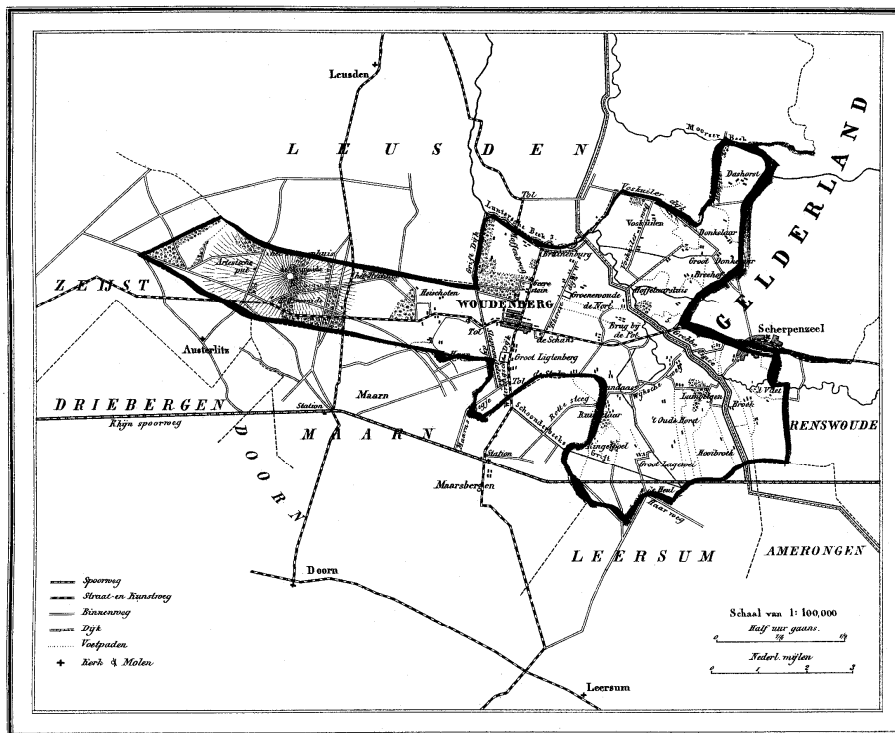
U bent van harte welkom!

7. Schenkingen

Voortdurend wordt de collectie van Stichting Oud Woudenberg uitgebreid door schenkingen. De gevers hiervan zijn wij zeer erkentelijk.

De schenkingen bestaan onder meer uit: oude gebruiksvoorwerpen, boeken, geboorte-, huwelijks- en rouwkaarten, familiepapieren, landkaarten, oude kranten, (bouw)tekeningen, (oude) familiefoto's, schilderijen, etc. met betrekking tot Woudenberg. Oude foto's kunnen ook in de oudheidkamer worden ingescand, zodat u ze niet hoeft af te staan.

Met een schenking levert u een waardevolle bijdrage aan het vastleggen van de geschiedenis van ons mooie dorp voor het nageslacht.

1866

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

370 Bunders. 8050 Inwoners.